

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

БОЙКО СЕРГІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 332.146:330.322

**ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ СТИМУЛЮВАННЯ
РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ**

Спеціальність 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2001

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Українській академії банківської справи Національного банку України.

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор
Мищенко Володимир Іванович,
Українська академія банківської справи,
проректор з наукової роботи

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
Заслужений економіст України
Сало Іван Васильович,
Українська академія банківської справи,
завідуючий кафедрою банківської справи;

кандидат економічних наук, доцент
Скрипник Юрій Володимирович,
Сумський національний аграрний університет,
доцент кафедри фінансів

Провідна установа – Харківський національний університет
ім. В.Н. Каразіна, кафедра фінансів і кредиту,
Міністерство освіти і науки України

Захист дисертації відбудеться “ ___ ” _____ 2001 р. о ___ год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.081.01 в Українській академії
банківської справи за адресою: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57,
зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Української академії
банківської справи за адресою: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.

Автореферат розісланий “ ___ ” _____ 2001 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.В. Коваленко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап економічного розвитку України характеризується посиленням уваги до проблем регіональної економіки, що визначається підвищенням ролі регіонів у забезпеченні ефективності функціонування народногосподарського комплексу в цілому. Актуальність досліджень фінансового механізму регіонального розвитку обумовлена низкою чинників, до яких, на наш погляд, слід віднести такі:

- необхідність активізації відтворювальних процесів в економіці на основі структурно-технологічних перетворень господарських комплексів регіонів;
- підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіонів;
- необхідність усунення міжгалузевих та територіальних диспропорцій у процесі розміщення продуктивних сил;
- підвищення ефективності територіальної організації праці;
- активізація діяльності органів влади на місцях з питань вдосконалення територіального планування та управління;
- посилення ролі фінансових формувань у реалізації регіональних інвестиційних проектів і програм;
- пошук ефективних джерел залучення інвестицій, в т.ч. необхідність збільшення обсягів залучення іноземних інвестицій і т. ін.

Підвищення ефективності фінансового механізму безпосередньо пов'язане із забезпеченням джерел фінансування регіонального розвитку. Одним із напрямків забезпечення необхідного рівня концентрації фінансових ресурсів в регіонах є оптимізація фінансових потоків, що є запорукою стабільного економічного розвитку регіону, в т.ч. реалізації оптимальних форм взаємодії підприємств різних форм власності, оптимізації структури місцевого господарювання і більш повного використання місцевих ресурсів.

Слід зазначити, що проблема вдосконалення фінансового механізму регіонального розвитку постійно перебуває у центрі уваги вітчизняної економічної науки. Можна відзначити праці з цього питання О.Д. Василика, А.О. Єпіфанова, І.В. Сало, В.І. Кравченка, С.В. Науменкової, М.Г. Чумаченка, Д.М. Бабича, А.Г. Грязнової і багатьох інших.

Поряд з цим на сучасному етапі економічних перетворень проблеми запровадження ефективних методів управління фінансовими ресурсами в процесі їх формування і використання на регіональному рівні потребують додаткового вивчення і подальшої розробки. Тому вважаємо, що проблема формування фінансового механізму регіонального розвитку є досить актуальною і характеризується високим рівнем практичної спрямованості.

Все вищезазначене й обумовило вибір об'єкта, теми дослідження та її актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, теоретичні положення та висновки дослідження були використані

при виконанні науково-дослідних тем: “Стан і перспективи розвитку банківської системи України” (номер державної реєстрації 0190044204), “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер державної реєстрації 01996002342). До звітів по цих темах включені рекомендації автора щодо оцінки інвестиційної привабливості регіонів на підставі визначення порогових показників виробничо-господарської діяльності підприємств, та пропозиції щодо вдосконалення бюджетно-податкового механізму на основі формування бюджетів розвитку регіонів та реформування схеми руху коштів через Державне казначейство України.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є аналіз ефективності фінансової діяльності регіонів України і практичних рекомендацій щодо формування фінансового механізму стимулювання регіонального розвитку, обґрунтування можливих джерел формування і використання регіональних фінансових потоків.

Відповідно до поставленої мети необхідно було вирішити наступні задачі:

- визначити мету управління регіональними фінансами в нових умовах господарювання;
- обґрунтувати принципи і специфіку управління регіональними фінансовими потоками;
- визначити вплив якісних змін у відносинах власності на формування регіональних фінансових потоків;
- проаналізувати чинники, що обумовлюють необхідність вдосконалення структури та спрямованості фінансових потоків з метою підвищення ефективності регіонального розвитку;
- дослідити особливості міжбюджетних відносин та обґрунтувати основні напрямки вдосконалення бюджетно-податкового механізму з метою стимулювання регіонального розвитку;
- визначити фінансові складові оцінки інвестиційної привабливості регіону;
- визначити роль банківських установ в управлінні регіональними фінансовими потоками;
- дослідити особливості застосування муніципальних позик як форми залучення капіталу до фінансової діяльності регіону.

Об’єктом дослідження є регіональні фінансові потоки.

Предметом дослідження є організація та стимулювання управління регіональними фінансовими потоками.

Методи дослідження. При виконанні дослідження залежно від конкретних цілей і задач використані методи економічного аналізу та вивчення економічних процесів: нормативно-розрахунковий, індексний, групувань, експертних оцінок, багатофакторного аналізу, балансовий, економіко-математичного моделювання та інші.

Дослідження процесу формування фінансових потоків регіонів України здійснювалося на основі використання методу порівняльного аналізу. Оцінку

інвестиційної привабливості регіонів проведено з використанням нормативно-розрахункового методу та методів групувань, багатofакторного аналізу. Вдосконалення процесу управління регіональними фінансовими потоками здійснено на основі використання економіко-математичних методів.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у наступному:

- поглиблено та конкретизовано економічний зміст категорії “управління регіональними фінансовими потоками” та визначено основні принципи і функції управління регіональними фінансами в сучасних умовах;
- запропоновано нову методику оцінки інвестиційної привабливості регіонів з урахуванням фінансової складової на основі обчислення багатовимірної середньої за основними групами показників, що характеризують фінансовий стан підприємств;
- з метою забезпечення прозорості фінансової інформації суттєво уточнено роль банківських формувань у контролі за спрямованістю фінансових потоків у процесі розробки та реалізації регіональних програм розвитку;
- вперше запропоновано розробку схеми оптимального розміщення об’єктів за формами власності з метою збалансування пропорцій між обсягами комерційного та бюджетного фінансування для забезпечення їх ефективного функціонування на регіональному рівні;
- обґрунтовано нові підходи до розподілу бюджетних коштів на регіональному рівні на основі нормативу бюджетної забезпеченості залежно від рівня соціально-економічного розвитку регіону;
- поглиблено можливі напрямки розширення спектру фінансових операцій на ринку муніципальних позик з метою підвищення ефективності мобілізації та використання коштів для фінансування регіонального розвитку.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження визначається обґрунтованими пропозиціями щодо розробки та запровадження нових підходів до формування фінансового механізму стимулювання регіонального розвитку.

Використання у практичній діяльності запропонованих автором рекомендацій щодо вдосконалення бюджетно-податкового механізму спрямоване на залучення додаткових фінансових ресурсів для розвитку соціально-економічної сфери регіону.

Практична реалізація запропонованого в дисертаційному дослідженні нового методологічного підходу до оцінки інвестиційної привабливості регіону спрямована на створення необхідних умов для припливу інвестицій в регіон.

Розробка документа “Схема оптимального розміщення та функціонування підприємств за формами власності” може бути використана при встановленні оптимальних пропорцій взаємозв’язку комерційного та бюджетного фінансування об’єктів регіональної власності.

Розроблені практичні рекомендації можуть бути використані органами місцевого і державного управління для створення відповідного механізму управління фінансовими потоками регіону, в тому числі постійно діючою комі-

сією Сумської обласної ради з питань бюджету, фінансів, ринкових реформ і управління комунальною власністю.

Окрім того, одержані автором результати наукового дослідження використовуються при викладанні навчальних дисциплін “Фінанси” та “Фінансова діяльність суб’єктів господарювання”.

Наукові результати, що виносяться на захист, одержані автором особисто і знайшли відображення в опублікованих працях.

Особистий внесок здобувача. У статті [1] автором особисто розглянуто питання формування потоків фінансових ресурсів з метою підтримки малих форм підприємництва через поділ суб’єктів фінансування на комерційні і некомерційні установи і організації.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати виконаного наукового дослідження були оприлюднені на конференціях і семінарах. Серед них: “Теорія і практика приватизації і оцінки майна: трансформація світового досвіду” (м. Суми, 1997); Всеукраїнська науково-практична конференція “Стан і перспективи розвитку банківської системи України” (м. Суми, 1999, 2000).

Крім того, результати дослідження доповідалися автором на науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу Української академії банківської справи.

Наукові публікації. Результати досліджень знайшли відображення у п’яти наукових працях, із яких п’ять надруковано у фахових виданнях, загальним обсягом 2,8 д.а., з яких особисто автору належить 2,2 д.а.

Структура і зміст роботи. Дисертація складається із вступу, 3 розділів, висновку, списку використаних джерел і додатків.

Повний обсяг дисертації – 179 сторінок, у т.ч. на 25 сторінках розміщені 13 таблиць і 15 ілюстрацій, 3 додатки і список використаних джерел зі 165 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі дисертації “Особливості стимулювання регіонального розвитку на сучасному етапі структурних перетворень економіки України” розкрито мету і завдання фінансового механізму стимулювання регіонального розвитку, визначено принципи та функції процесу управління регіональними фінансовими потоками, досліджено особливості міжбюджетних відносин як складової формування фінансових ресурсів регіону.

Однією з характерних особливостей сучасного стану розвитку економіки України є нова роль регіонів, яка базується на перерозподілі повноважень між центром і регіонами, розширенні прав і компетенцій при вирішенні питань соціально-економічного розвитку. Тому основною метою реалізації фінансового механізму стимулювання регіонального розвитку є забезпечення комплексного соціально-економічного розвитку регіону.

Основною регіональною проблемою для України залишається нерівномірний економічний та соціальний розвиток областей, диспропорція в техногенному навантаженні на окремі території, значні обсяги первинного ресурсоспоживання та затратний тип виробництва, наявність масштабних зон економічної депресії та стагнації.

Здійснений аналіз рівнів розвитку 27 регіонів України за п'ятьма показниками: територією, населенням, виробництвом товарів народного споживання, обсягами інвестицій в основний капітал та обсягами кредитів, наданих банками, підтверджує наявність диспропорцій у розвитку економіки та соціальної сфери регіонів.

Високорозвинуті регіони становлять першу групу: Дніпропетровська, Донецька, Харківська, Одеська області, місто Київ, Запорізька та Київська області; другу групу – розвинуті: Полтавська, Львівська, Луганська області, Автономна Республіка Крим, Вінницька, Херсонська та Чернігівська області; третю групу – середньорозвинуті: Житомирська, Черкаська, Сумська, Миколаївська, Хмельницька, Івано-Франківська та Рівненська області; четверту групу – слаборозвинуті: Кіровоградська, Тернопільська, Волинська, Закарпатська, Чернівецька області та місто Севастополь.

Тому метою процесу регулювання регіонального розвитку є мінімізація негативного впливу ринкових перетворень, створення ефективних механізмів функціонування регіональної економіки.

Взаємне існування в умовах ринкової економіки різних форм власності зумовлює різноманітність підходів до пошуку і використання фінансових потоків відповідно до економічних, політичних і соціальних цілей суб'єктів господарювання.

З огляду на це слід зазначити, що важливим завданням управління регіональними фінансовими потоками є узгодження інтересів учасників економічного процесу на всій території регіону.

На нашу думку, обґрунтування регіональної фінансової політики базується на визначенні її економічної сутності, структури, форм здійснення і визначення можливостей ефективного розподілу фінансових ресурсів відповідно до поставлених цілей.

Управління регіональними фінансовими потоками передбачає процес формування і використання фінансових ресурсів залежно від суб'єкта, який розпоряджається ними, та інструментарію, який застосовується з метою впливу на соціальну і економічну сфери регіону.

За ознакою “суб'єкти розпорядження” загальну сукупність фінансових ресурсів доцільно класифікувати на дві групи: державні та недержавні фінансові ресурси (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація фінансових ресурсів регіону за ознакою “суб’єкти розпорядження”

Якщо розглядати інструменти, за якими здійснюється регіональна фінансова політика, то доцільно виділити наступні:

- інструмент перерозподілу внутрішнього валового продукту;
- фіскальний інструмент;
- інструмент фінансування суспільних послуг;
- інструмент економічного зростання.

На нашу думку, існує необхідність у перегляді та уточненні принципів управління фінансовими потоками в регіонах. Принципами управління в даному випадку слід вважати правила, основні положення та висновки, що впливають із пізнання об’єктивних законів розподілу суспільної праці та відображають найбільш стійкі зв’язки між об’єктом і суб’єктом управління.

Цикл фінансової діяльності на регіональному рівні складається з процесів формування оптимального перерозподілу і використання фінансових ресурсів з метою підвищення ефективності функціонування господарського комплексу.

Виходячи з вищезазначеного, управління регіональними фінансовими потоками в умовах становлення ринкових відносин необхідно здійснювати, керуючись наступними принципами:

1. Цільовий принцип. Найбільше цільовий принцип управління фінансовими потоками проявляється при формуванні регіональної фінансової програми з виділенням регіонального замовлення. Тому вважаємо за необхідне відновити розробку таких регіональних програм за певною структурою пріоритетів та галузевою структурою.
2. Принцип структурних пріоритетів, який визначає послідовність стадій фінансового циклу стосовно формування, використання та розподілу фінансових ресурсів з метою стимулювання регіонального розвитку.
3. Принцип формування структури капіталу. Сучасний етап управління фінансовими потоками в регіоні багато в чому визначається структурою капіталу, який здебільшого є акціонерним.
4. Принцип безперервності фінансового циклу.

На нашу думку, з метою впровадження зазначених принципів доцільно розглядати підходи податкової політики в умовах її переходу до фіскально регульованих функцій. До них слід віднести:

- вдосконалення міжбюджетних відносин та забезпечення на їх базі збалансованості державного та місцевих бюджетів;
- підтримка вітчизняного товаровиробника та поліпшення інвестиційного клімату;
- підвищення ролі місцевого оподаткування завдяки його важливості при виконанні багатьох завдань соціально-економічного розвитку;
- територіальний та галузевий диференційований підхід до оподаткування галузей і виробництв з урахуванням їх фінансового стану, конкурентоспроможності тощо;
- багаторівневий характер “адресно зорієнтованих” механізмів оподаткування і особливо їх пільгових модифікацій: рівень країни, області, міста, підприємства.

У другому розділі роботи “Особливості мобілізації фінансових ресурсів для стимулювання регіонального розвитку” розглянуто фінансові складові оцінки інвестиційної привабливості регіонів, особливості диверсифікації форм фінансової підтримки розвитку малого підприємництва, а також досліджено роль банківських установ в управлінні регіональними фінансовими потоками.

Активність досліджень регіональних аспектів інвестиційної привабливості регіонів обумовлена необхідністю врахування галузевої і регіональної специфіки, зокрема:

- оптимізація структури місцевого господарювання і більш повне використання місцевих ресурсів;
- підвищення технологічного рівня місцевих підприємств і створення конкурентного середовища;
- реалізація оптимальних форм взаємодії підприємств різних форм власності в регіоні на основі їх участі в реалізації регіональних і міжрегіональних програм;
- санація збиткових підприємств та підприємств-боржників з урахуванням регіональної та галузевої специфіки і створення гнучких організаційних форм, орієнтованих на оптимізацію структури і підвищення ефективності виробництва.

В дисертаційній роботі розглянуто існуючі методики оцінки інвестиційної привабливості регіонів, показано їх переваги і недоліки, запропоновано нову методику, що базується на урахуванні фінансової складової. В основу методики покладено принцип побудови рейтингової оцінки на основі багатовимірної середньої за основними групами показників, що характеризують фінансовий стан підприємств: рентабельність підприємств, прибутковість продукції, фінансова стійкість, ліквідність, оборотність активів за тривалістю операційного циклу (таблиця).

Таблиця

Рейтинг регіонів України за рівнем фінансового стану суб'єктів господарювання

Області України	Показники оцінки інвестиційної привабливості регіонів за рівнем									
	рентабельності		прибутковості продукції		ліквідності		фінансової стійкості		тривалості операційного циклу	
	багатовимірна середня $(\bar{p}_j)^I$	рейтинговий показник	багатовимірна середня $(\bar{p}_j)^{II}$	рейтинговий показник	багатовимірна середня $(\bar{p}_j)^{III}$	рейтинговий показник	багатовимірна середня $(\bar{p}_j)^{IV}$	рейтинговий показник	багатовимірна середня $(\bar{p}_j)^V$	рейтинговий показник
Вінницька	0,5440	18	0,7221	19	0,4033	17	2,1795	24	1,3561	23
Волинська	0,3454	23	0,5511	22	0,4051	16	2,4832	18	1,0920	12
Дніпропетровська	0,5396	20	0,5478	23	0,3314	24	2,7199	8	0,9796	5
Донецька	0,9784	10	0,8542	16	0,3628	22	2,6481	9	0,8452	4
Житомирська	0,4655	21	0,7624	18	0,3911	19	2,6217	12	1,2914	21
Закарпатська	0,5611	17	0,9044	15	0,4541	11	2,9825	3	1,0576	8
Запорізька	1,0619	9	1,2171	7	0,5284	2	2,5105	16	1,0948	13

Області України	Показники оцінки інвестиційної привабливості регіонів за рівнем									
	рентабельності		прибутковості продукції		ліквідності		фінансової стійкості		тривалості операційного циклу	
	багато-вимірна середня $(\overline{p_j})^I$	рейтинговий показник	багато-вимірна середня $(\overline{p_j})^{II}$	рейтинговий показник	багато-вимірна середня $(\overline{p_j})^{III}$	рейтинговий показник	багато-вимірна середня $(\overline{p_j})^{IV}$	рейтинговий показник	багато-вимірна середня $(\overline{p_j})^V$	рейтинговий показник
Івано-Франківська	4,1183	1	1,0660	12	0,3859	20	1,3296	4	1,0138	7
Київська	2,1996	2	1,1534	9	0,4382	13	2,7295	7	1,0619	9
Кіровоградська	0,2378	25	0,5527	21	0,2372	26	2,1648	25	1,5345	24
Луганська	0,5707	16	0,7625	17	0,3107	25	2,4891	17	1,1926	17
Львівська	1,4119	6	1,6801	5	0,4606	9	3,0143	2	1,0822	11
Миколаївська	1,6117	5	2,4617	1	0,6087	1	2,4380	21	1,7839	26
Одеська	0,9204	13	1,1500	10	0,4976	4	2,6337	10	1,0767	10
Полтавська	1,9390	3	1,8643	4	0,4494	12	2,4528	19	0,9860	6
Рівненська	1,1545	8	1,9528	2	0,5029	3	2,6310	11	1,3220	22
Сумська	0,9508	12	0,5164	24	0,3936	18	2,2787	23	0,7221	3
Тернопільська	0,2483	24	0,4488	26	0,3738	21	2,3501	22	1,2680	19
Харківська	1,8493	4	1,9023	3	0,4896	5	2,4382	20	1,2039	18
Херсонська	1,2954	7	0,9156	14	0,3368	23	2,1008	26	0,6785	1
Хмельницька	0,9686	11	1,6112	6	0,4551	10	2,5232	15	1,5429	25
Черкаська	0,6474	15	0,9266	13	0,4703	7	2,6210	13	1,1781	15
Чернівецька	0,6876	14	1,1882	8	0,4689	8	2,7307	6	1,1916	16
Чернігівська	0,4240	22	0,6577	20	0,4232	14	2,5441	14	1,2903	20
Республіка Крим	0,5431	19	1,1013	11	0,4226	15	2,7740	5	1,1734	14
м. Київ	0,1725	26	0,4504	25	0,4754	6	3,8033	1	0,7199	2

При стандартизації в процесі аналізу даних по кожному регіону використовувалися як середні значення показників за певною сукупністю (для оцінки рентабельності, прибутковості продукції), так і нормативні їх значення (для оцінки ліквідності, фінансової стійкості):

$$P_{ij} = \frac{X_{ij}}{\bar{X}_{ik}}, \quad (1)$$

або

$$P_{ij} = \frac{X_{ij}}{X_{i,st}}, \quad (2)$$

де X_{ij} – значення і-того показника j-го елемента сукупності;
 $X_{i,st}$ – еталонне (нормативне) значення і-того показника;
 $\bar{X}_{ik}$ – середнє значення і-того показника.

На підставі отриманих стандартизованих даних обчислюється середня величина з відносних m ознак як багатовимірна середня, яка є інтегральною оцінкою j-го регіону за певним напрямком аналізу:

$$\bar{P}_j = \frac{\sum_{i=1}^m P_{ij}}{m}. \quad (3)$$

При $P_j > 1$ рівень явища у і-того вищий за середній у сукупності (або за нормативний), при $P_j < 1$ він, навпаки, нижчий.

Проведена рейтингова оцінка свідчить про те, що до інвестиційно привабливих регіонів можна віднести Запорізьку, Харківську, Полтавську, Миколаївську, Львівську області. До регіонів з інвестиційно несприятливими умовами діяльності належать Тернопільська, Кіровоградська, Волинська та Чернігівська області.

Також слід звернути увагу на певні розбіжності в оцінках окремих показників. Так, високий рівень ділової активності підприємств м. Києва не узгоджується з низьким рівнем їх рентабельності, що свідчить про політику штучного уникнення оподаткування. Також привертає увагу аналіз показників оборотності банківських активів у регіонах. Найвищим він виявився в Івано-Франківській області, а також Донецькій, Дніпропетровській, Луганській і Сумській областях.

Слід зазначити, що діюче законодавство України, яке регламентує діяльність фінансово-кредитного сектора економіки, не створює належного правового поля для повного і різнобічного розвитку фінансової системи, призначеної фінансувати суб'єктів малих форм господарювання.

Тому для створення належних умов для діяльності малих і середніх підприємств необхідно реорганізувати та упорядкувати діючу структуру фінансового сервісу залежно від території фінансування, життєвого циклу розвитку підприємницької структури.

Отже, з огляду на вищевикладене, класифікацію установ, діяльність яких спрямована на надання фінансової допомоги суб'єктам підприємництва, доцільно проводити з огляду на розподіл їх на комерційні та некомерційні установи за джерелами формування і використання коштів.

У дисертаційній роботі досліджено можливості створення регіонального цільового фонду стимулювання підприємств малого бізнесу, який виконує такі

функції: управління активами цільового фонду; цільового кредитора; розпорядника фінансових та інших ресурсів; співвласника позичальника.

Активи фонду доцільно формувати за рахунок прибуткових підприємств та організацій, іноземних інвесторів, бюджетів усіх рівнів. Оскільки фонд регіональний, то базовими повинні стати регіональні та місцеві бюджети, відрахування з яких повинні здійснюватися на підставі принципу пропорційності.

Коефіцієнт пропорційності визначається за формулою:

$$K_{np} = \frac{\Gamma_{\delta\delta}}{\Gamma_p}, \quad (4)$$

де K_{np} – коефіцієнт пропорційності;

$\Gamma_{\delta\delta}$ – видатки державного бюджету на розвиток малого підприємництва на наступний бюджетний рік;

Γ_p – сумарні видатки регіональних бюджетів у фонди розвитку малого підприємництва на наступний бюджетний рік.

Цільовий регіональний фонд доцільно поповнювати також за рахунок міжнародних фінансових запозичень, використовуючи коефіцієнт пропорційності за інвестиціями:

$$K_{III} = \frac{\mathcal{C}_{M\Phi\mathcal{Z}}}{\sum I_p}, \quad (5)$$

де K_{III} – коефіцієнт пропорційності за інвестиціями;

$\mathcal{C}_{M\Phi\mathcal{Z}}$ – частка міжнародних фінансових запозичень, яка буде спрямована на розвиток малого підприємництва;

$\sum I_p$ – сума інвестицій, залучених регіонами за попередній звітний рік.

У дисертаційній роботі розглянуто роль банківських установ в управлінні фінансовими потоками. Банківські установи здійснюють не тільки розрахунки, а й володіють необхідною інформацією, яка може бути важливою статистичною базою для розробки та реалізації регіональних програм. Окрім того, швидкість і ефективність руху коштів, які може забезпечити банківська система, суттєво впливають на інтенсивність і ефективність фінансових потоків.

Найбільш повною інформацією про всі фінансові потоки володіють органи Державного казначейства та Національний банк України завдяки використанню національної системи електронних платежів.

Територіальні установи НБУ, володіючи інформацією про фінансові потоки, а також інструментами економічного прогнозування, мають можливість брати активну участь у підготовці пропозицій регіональним органам влади у сфері соціально-економічного розвитку.

Отже, з метою практичного визначення обсягів фінансових потоків для розвитку економіки регіону необхідно досліджувати їх рух через регіональний банківський сектор, де всі вони підлягають впливу градації відносно фінансово-цільових орієнтирів за наступною схемою (рис. 2):

Рис. 2. Схема потоків фінансових ресурсів, що взаємодіють з регіональним банківським сектором

Систематизація інформації за фінансовими потоками дасть можливість для створення єдиної системи підготовки пропозицій з метою капіталізації ресурсів у рамках програми розвитку регіональної економіки.

У **третьому розділі** роботи “Вдосконалення фінансового механізму стимулювання регіонального розвитку” досліджено питання удосконалення бюджетно-податкового механізму на підставі розрахунку нормативу бюджету регіонального розвитку та визначення критеріїв руху податкових надходжень і видатків через казначейську систему, використання муніципальних позик як форми мобілізації фінансових ресурсів для регіонального розвитку, а також досліджено вплив якісних змін у відносинах власності на формування регіональних фінансових потоків.

У дисертації зроблено висновок про те, що в умовах скорочення централізованих джерел фінансування економічного і соціального розвитку регіонів особливо актуальне питання пошуку нетрадиційних заходів щодо джерел фінансових ресурсів, необхідних для вирішення конкретних регіональних завдань, якими можуть бути муніципальні позики. Перспективними напрямками розвитку ринку муніципальних позик можуть бути:

- випуск облігацій, забезпечених дебіторською заборгованістю за іпотечними угодами та закладними цінними паперами. Схема реалізації такого виду діяльності на фондовому ринку передбачає, що місцеві органи влади можуть у разі необхідності викупити в іпотечних та комерційних банках дебіторську заборгованість за іпотечними угодами у вигляді закладних, а також випустити під їх забезпечення та гарантії місцевих бюджетів заставні гарантії. Це дасть змогу забезпечити стійкість фінансових операцій комерційних банків та підвищити привабливість житлового кредитування;
- вільна і добровільна конвертація облігацій в акції приватизованих підприємств, що дає інвесторам додаткові гарантії та можливості забезпечення відповідного потенціалу зростання, а також зменшення ризикованості інвестиційних портфелів порівняно з придбанням тільки акцій чи облігацій.

Слід зазначити, що при використанні муніципальних позик треба розглядати варіанти повернення отриманих сум, оскільки це є обов'язковою умовою збереження платоспроможності регіону. Тому, на наш погляд, необхідно забезпечувати такі співвідношення:

1. Загальна сума позики повинна перевищувати розмір фінансування, який потрібний для здійснення цільового інфраструктурного проекту.
2. Випередження темпів акумуляції коштів при розміщенні позик над темпами їх інвестування в “цільову частину” позики.
3. Формування залучених коштів понад сум, отриманих від розміщення цінних паперів позики. Така можливість реалізується в разі залучення на пільгових умовах банківських кредитів під заставу цінних паперів позики.

В роботі запропоновано методику фінансового вирівнювання з метою збалансування бюджетів усіх рівнів, враховуючи, з одного боку, нерівномірність як дохідної бази регіонів, так і рівня їх розвитку, з іншого, завдяки досягненню обсягу бюджетних ресурсів, які можуть бути спрямовані на фінансування видатків інвестиційного та інноваційного характеру, виходячи з можливостей бюджетної системи країни.

При створенні нової методики формування бюджетів регіонального розвитку слід керуватися такими принципами: збалансованості бюджетів усіх рівнів; самостійності місцевих і регіональних органів влади стосовно прийняття бюджетних рішень; стимулювання місцевої влади щодо соціально-економічного розвитку підвідомчих територій; поступового вирівнювання територіальних дисбалансів.

Отже, з метою забезпечення відповідності видаткових зобов'язань органів влади ресурсам бюджетної системи такі зобов'язання на основі нормативу бюджетної забезпеченості розвитку пропонується визначати за формулою:

$$H_r = \bar{H} \cdot (K_b - I_r) \quad (6)$$

де H_r – норматив бюджетної забезпеченості розвитку для r -того регіону;
 $\bar{H}$ – середній норматив бюджетної забезпеченості розвитку території;

I_r – інтегрований показник рівня соціально-економічного розвитку r -того регіону, який розраховується на підставі показників: обсяги промислового виробництва, роздрібний товарооборот, платні послуги населенню; виробництво продукції та надання послуг підприємницьким структурам; рівень офіційного безробіття;

K_g – коефіцієнт вирівнювання ($K_g \leq 1$).

Слід зазначити, що сучасний бюджетний процес на регіональному рівні висвітлює зміни в управлінні власністю з різних позицій. Використання регіональної власності сьогодні здійснюється за трьома напрямками: отримання дивідендів від акцій і використання державного майна, доходи від оренди, доходи від продажу. Всі зазначені напрямки використання прав власності відображаються в бюджеті, але зазначаються агреговано і без урахування галузевої належності, стадії реформування, стану фондів, конкурентоспроможності виробництва.

Виходячи з вищезазначеного, в дисертаційній роботі запропоновано при визначенні оптимальних пропорцій у процесі розподілу прав власності стосовно формування потенційних джерел залучення фінансових ресурсів розробити схему розвитку і розміщення об'єктів власності регіону. Зазначений документ повинен базуватися на виявленні оптимальних підходів поєднання комерційного та бюджетного фінансування об'єктів регіональної власності. Комплекс інформації за кожним підприємством повинен обов'язково включати такі показники та характеристики:

- галузева належність підприємства;
- частка власності регіону в статутному капіталі підприємств;
- термін і тип оформлення земельних і майнових відносин, перелік встановлених пільг;
- розмір зайнятої території і виробничих площ, в тому числі орендованих;
- частка регіонального замовлення і бюджетного фінансування в загальному обсязі товарів (робіт, послуг);
- загальна чисельність зайнятих;
- загальна вартість основних фондів, в тому числі орендованих;
- сума платежів в бюджет;
- сума заборгованості за бюджетними джерелами фінансування.

Наведені показники можуть створити основу для розробки зведеного кадастру підприємств регіональної власності.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі, що виявляється в обґрунтуванні та запровадженні нових підходів до управління фінансовими потоками з метою стимулювання регіонального розвитку.

Основні висновки виконаного дисертаційного дослідження полягають у наступному:

- сучасний стан економіки України характеризується неефективною галузевою структурою господарського комплексу, що обумовлює необхідність пошуку нових підходів і механізмів щодо управління фінансовими потоками з метою стимулювання регіонального розвитку;
- з метою забезпечення прозорості фінансової інформації суттєво уточнено роль банківських формувань у контролі за спрямованістю фінансових потоків у процесі розробки та реалізації регіональних програм розвитку;
- виходячи з того, що процес управління регіональними фінансовими потоками передбачає диверсифікацію форм фінансової підтримки розвитку малого підприємництва, зазначений процес необхідно здійснювати на підставі використання схеми залучення коштів комерційних і некомерційних організацій і функціонування цільового регіонального фонду підтримки малих і середніх підприємств;
- для визначення інвестиційної привабливості регіонів доцільно проводити рейтингову оцінку фінансової складової регіонального розвитку на підставі обчислення багатовимірної середньої;
- з метою встановлення оптимальних пропорцій у процесі розподілу прав власності при формуванні потенційних джерел залучення фінансових ресурсів запропоновано розробку схеми розвитку і розміщення об'єктів власності регіону;
- для формування стійкого механізму збалансування бюджетів усіх рівнів, запропоновано методика фінансового вирівнювання на підставі розрахунку нормативу бюджетної забезпеченості регіону;
- з метою залучення додаткових фінансових ресурсів для стимулювання регіонального розвитку подані пропозиції щодо вдосконалення форм мобілізації коштів у процесі використання муніципальних позик.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. Науменкова С.В., Люта О.В., Бойко С.О. Особливості диверсифікації форм фінансової підтримки розвитку малого підприємства на регіональному рівні // Вісник УАБС. – 2000. – № 2 (9) – С. 3-9, 0,9 д.а., особисто 0,3 д.а.
2. Бойко С.О. Фінансові складові оцінки інвестиційної привабливості регіонів // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Зб. наук. праць. Т. 3. – Суми: ВВП “Мрія” ЛТД: Ініціатива, 2000. – С. 62-74, 0,8 д.а.
3. Бойко С.О. Особливості організації управління регіональними фінансовими потоками // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Зб. наук. праць. Т. 4. – Суми: ВВП “Мрія” ЛТД: Ініціатива, 2000. – С. 202-205, 0,3 д.а.
4. Бойко С.О. Вдосконалення фінансової підтримки розвитку підприємництва // Актуальні проблеми економіко-гуманітарного розвитку України на межі тисячоліть: Зб. наук. праць. – Краматорськ: КЕГІ, 2001. – С. 87-93, 0,4 д.а.

5. Бойко С.О. Управління фінансовими потоками на регіональному рівні // Теорії мікро-макроекономіки: Зб. наук. праць. – Київ, 2001. – С. 254-260, 0,4 д.а.

АНОТАЦІЯ

Бойко С.О. Фінансовий механізм стимулювання регіонального розвитку. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит. – Українська академія банківської справи, Суми, 2001.

У дисертаційному дослідженні визначено суть, значення, мету та завдання процесу управління фінансовими потоками з метою стимулювання регіонального розвитку. Обґрунтовано необхідність удосконалення міжбюджетних відносин з метою раціонального розподілу фінансових ресурсів регіону.

У роботі запропоновано нові методи та підходи до визначення інвестиційної привабливості регіонів на підставі рейтингової оцінки фінансової складової регіонального розвитку. Розглянуто механізм диверсифікації форм фінансової підтримки підприємств малого та середнього бізнесу. Визначено роль банківських установ у формуванні потоків фінансової інформації для концентрації фінансових ресурсів регіону.

Запропоновано механізм залучення фінансових ресурсів в регіон через організацію муніципальних позичок та розроблено рекомендації щодо вдосконалення бюджетно-податкового механізму з метою стимулювання стабільного регіонального розвитку.

Ключові слова: регіональні фінансові потоки, інвестиційна привабливість, місцевий бюджет, інструменти регіональної фінансової політики.

АННОТАЦИЯ

Бойко С.А. Финансовый механизм стимулирования регионального развития. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.04.01 – финансы, денежное обращение и кредит. – Украинская академия банковского дела, Сумы, 2001.

В диссертации раскрыта цель и задачи финансового механизма стимулирования регионального развития, определены принципы и функции процесса управления региональными финансовыми потоками, исследованы особенности межбюджетных отношений как составляющей формирования финансовых ресурсов региона.

Одной из характерных особенностей современного состояния развития экономики Украины есть новая роль регионов, которая основывается на перераспределении важных полномочий, в частности законодательной, расширении прав и компетенций относительно решения вопросов социально-экономичес-

кого развития. Поэтому основной целью финансового механизма стимулирования регионального развития является обеспечение комплексной социально-экономической политики регионов.

Управление региональными финансовыми потоками предусматривает процесс формирования и использования финансовых ресурсов в зависимости от субъектов распоряжения ими и инструментария, который используется с целью оказания влияния на социальную и экономическую сферы региона.

В работе рассмотрены финансовые составляющие оценки инвестиционной привлекательности регионов, особенности диверсификации форм финансовой поддержки малого предпринимательства, а также исследована роль банковских учреждений в управлении региональными финансовыми потоками.

При рассмотрении вопросов оценки инвестиционной привлекательности регионов была предложена методика, в основу которой положен принцип построения рейтинговой оценки на основании многомерной средней по основным группам показателей, которые характеризуют финансовое состояние предприятий.

В диссертационной работе рассмотрена возможность организации регионального целевого фонда стимулирования предприятий малого бизнеса, который выполняет функции: управления активами целевого фонда; целевого кредита; распорядителя финансовых и других ресурсов.

С целью практического определения объема финансовых потоков для развития экономики региона необходимо исследовать их движение через региональный банковский сектор, где они подвластны градации относительно финансово-целевых ориентиров.

В работе исследованы вопросы усовершенствования бюджетно-налогового механизма на основании расчета норматива бюджета регионального развития и определения критериев движения налоговых поступлений и расходов через казначейскую систему; использования муниципальных займов как формы мобилизации финансовых ресурсов для регионального развития. Исследовано влияние качественных изменений в отношениях собственности на формирование региональных финансовых потоков с использованием подходов к предоставлению гарантий для инвестиционной деятельности, разработки схемы развития и размещения объектов собственности региона; стимулирование организации таких форм производственного кооперирования как крупномасштабные экономико-производственные системы.

Ключевые слова: региональные финансовые потоки, инвестиционная привлекательность, местный бюджет, инструменты региональной финансовой политики.

SUMMARY

Boyko S.O. The financial mechanism of stimulation of regional development. – Manuscript.

The dissertation for a candidate of economic science in specialty 08.04.01 – finance, money turnover and credit. – Ukrainian Academy of Banking, Sumy, 2001.

The essence, significance and main tasks of process of management of financial flows with the purpose of stimulation regional development is determined in dissertation. The necessity of improvement of the interbudget relations with the purposes of rational distribution of financial resources is justified.

The estimation of investment attractiveness of regions on the basis of rating evaluation of financial component of regional development is offered in research. The mechanism of diversification of the forms of financial support for the small and medium enterprises is considered. The role of bank institutions in shaping flows of financial information for concentration of regional financial resources is determined.

The mechanism of involving of financial resources to region through organization of the municipal loans and recommendations for improvement of budget-tax mechanism with the purpose of stimulation regional development are proposed.

Key words: regional financial flows, investment attractiveness, regional budget, instruments of regional financial policy.

Відповідальний за випуск
д.е.н., професор В.І. Міщенко

Видавництво “Ініціатива”
Засновник: Українська академія банківської справи

Адреса редакції, видавця:
40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 56.

Підписано до друку 19.11.2001. Формат 60x90/16. Обл.-вид. арк. 0,82.
Гарнітура Times. Тираж 100 пр.

Надруковано на обладнанні Української академії банківської справи
40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 56.